

BOR ZAVRL^{*}

Ženski katoliški redovi, kongregacije in družbe v slovenskem zdravstvu v prvi polovici 20. stoletja

IZVLEČEK

Redovnice karitativnih katoliških redov so bile v prvi polovici 20. stoletja v slovenskem zdravstvu, predvsem njegovi kurativni veji, glavna delovna moč. Za ustanove, v katerih so delovale, so skrbele celostno, opravljale so od najnižjih del do vodstvenih funkcij. Do preloma je prišlo leta 1948, ko je nova povojna oblast tudi v slovenskem kurativnem zdravstvenem varstvu uvedla velike spremembe. Takrat so redovnice dokončno odpustili iz slovenskih zdravstvenih in socialnih ustanov ter jih zamenjali s civilnim osebjem.

KLJUČNE BESEDE

redovnice, zdravstvo, bolnišnica, karitativno delo, 20. stoletje

ABSTRACT

WOMEN'S CATHOLIC ORDERS, CONGREGATIONS, AND SOCIETIES IN SLOVENIAN HEALTHCARE IN THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

In the first half of the twentieth century, sisters of Catholic orders of charity formed the backbone of workforce in Slovenian healthcare and especially curative care. They served the institutions of their employment with full commitment, performing everything from the basic tasks to leadership functions. The turning point came in 1948, when the new postwar authorities also introduced major changes in Slovenian curative healthcare. Religious sisters were sacked from the Slovenian health and social care system and replaced by civilian personnel. Drawing, among other sources, from religious sisters' personal memoirs, the article provides a detailed presentation of six female orders that played an active part in healthcare processes on Slovenian territory.

KEY WORDS

religious sisters, health system, hospital, charity work, twentieth century

^{*} mag. zdr. nege, član Delovne skupine za ohranjanje zgodovine zdravstvene in babiške nege pri Zbornici zdravstvene in babiške nege Slovenije, Zdravstveni dom Ljubljana, Slovenija, bor.zavrl94@gmail.com

UVOD

V starem Rimu so za oskrbo bolnih in ne-močnih skrbele diakoneze, device in vdove, torej neporočene ženske. Krščanstvo je to tradicijo nadaljevalo s članicami karitativnih redov.¹ Tudi v slovenskem prostoru so pred letom 1948 največji delež negovalnega in pomožnega osebja v kurativnem zdravstvenem varstvu, bolnišnicah, sanatorijih, klinikah, pa tudi v hiralnicah, ubožnicah, zavetiščih in domovih za starejše predstavljale redovnice katoliških redov.²

Redovništvo je na poseben način organiziran način življenja znotraj Rimokatoliške cerkve, redovnica pa je članica ene od redovnih skupnosti. Redovno pravo Rimokatoliške cerkve loči tri oblike redovniškega življenja: meniško, redovno in kongregacijsko. Med redovniki imajo posebno mesto menihi in nune, ki prebivajo v zaprtih samostanih in se posvečajo predvsem molitvi. Kongregacije se od redovnih in meniških oblik življenja ločijo po tem, da člani ne sprejemajo večnih zaobljub, pač pa začasne, ki jih obnavljajo skladno z lastnim pravom. Poleg tega so razlike tudi v notranji organizaciji življenja in odnosu z lokalnimi cerkvenimi oblastmi. Cerkev deli redovništvo na laično in kleriško. Ker ženske v Rimokatoliški cerkvi ne morejo pridobiti statusa klerika, so ženski redovi avtomatično laiški. Redove delimo na kontemplativne in aktivne. Aktivni, karitativni redovi so usmerjeni v pomoč ter delo na socialnem in zdravstvenem področju.³ Ob pregledu knjige *Opči šematizam Katoliške crkve u Jugoslaviji* je mogoče ugotoviti, da je bilo leta 1939 v slovensko zdravstvo vpetih šest redov. V medvojnem času so delovale tudi redovnice, ki sicer niso bile stalno prisotne na Slovenskem.⁴ V pričujočem članku bomo na kratko opisali vsakega od teh redov in predstavili njihovo delovanje na področju zdravstvenega varstva v Sloveniji pred letom 1948. Po tem letu so bile namreč redovnice odstranjene iz javnega zdravstva.

VLOGA REDOVNIC V SLOVENSKEM ZDRAVSTVU

Vloga redovnic v zdravstvenem sistemu je bila izredno pomembna že pred 20. stoletjem. Pred prvo svetovno vojno so bile redovnice praktično edine delavke v bolnišnicah, ki so skrbele za nego bolnikov. Med prvo svetovno vojno so se ukvarja-

le tudi z nego ranjencev in bile za svoje požrtvovalno delo večkrat odlikovane. V tem obdobju so se nekateri redovi prvič srečali z delom ob bolniških posteljah, saj nega bolnikov ni bila njihovo primarno poslanstvo. Povojni čas in ustvarjanje nove skupne države pod idejo jugoslovanstva sta prinesla odstranjevanje vsega, kar je spominjalo na avstrijsko oziroma nemško. Tedaj so se nekateri redovi osamosvojili izpod tujih redovnih vodstev oziroma se organizirali v nove, jugoslovanske province, njihovo delo pa se je krepilo tudi zaradi ideje in povečanih potreb po zdravstveni oskrbi prebivalstva. Do začetka druge svetovne vojne je število sester, zaposlenih v zdravstvu, doseglo vrhunec. Do leta 1948 so redovnice delovale v številnih javnih in zasebnih zdravstvenih zavodih, kot so bile bolnišnice, klinike in sanatoriji. S svojim delom so si pridobile dober sloves. Veljale so za delovno, pošteno, redoljubno, snažno, prijazno, strokovno podkovano in usposobljeno osebje. Sestrskeske postojanke so v zdravstvenih ustanovah organizirali na pobudo bolnišničnih uprav ali zdravnikov. Nekatere posameznice in redovi so bili v določeni postojanki daljše ali krajše obdobje, nekateri so bili v isti ustanovi večkrat.⁵

Zdravnik in organizator kirurške dejavnosti na Slovenskem dr. Franc Derganc (1877–1939) se je pred prvo svetovno vojno med izpopolnjevanjem v Franciji prvič srečal s civilnimi »bolniškimi sestrami«. »Pred prihodom v Francijo si nisem mogel predstavljati bolniške sestre drugače kot redovnice,« je zapisal, kar dokazuje, kako samo-umevna in običajna je bila njihova prisotnost v zdravstvu.⁶ Nekateri redovi so delovali tudi v lastnih bolnišnicah oziroma sanatorijih. Tak primer so sestre usmiljenke, ki so delovale v lastnem

Osebj (redovnici, zdravnik in čistilka) ene od ljubljanskih bolnišnic, najverjetneje Ženske bolnice, s pacientkami; božično-novoletni prazniki, ok. 1927–1928 (hrani: Bor Zavrl).

¹ Bezjak, *Kristusove neveste*, str. 20–61.

² Berkopce in Keršič, *Zamolčana zgodovina*, str. 22–27.

³ Ojnik in Šuštar, *Zakonik cerkvenega prava*, str. 271–325; Bezjak, *Kristusove neveste*, str. 20–61.

⁴ *Letopis ljubljanske škofije* (1944), str. 152–157; Draganović, *Opči šematizam*, str. 456–520.

⁵ Pacek, *Pot ljubezni*, str. 33–38.

⁶ Derganc, *Okrvavljena roža*, str. 15.

Učence šole za dečje zaščitne sestre v Ljubljani. V sredini ravnatelj dr. Dragaš, ob njem predavatelj in sestre učiteljice. Na obeh koncih prve vrste so učence – sestre križniškega reda, ok. 1931 (hrani: Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož).

sanatoriju – Leonišču,⁷ ter sestre križniškega reda, ki so imele svojo redovno bolnišnico v Ormožu.⁸

Katoliški redovi načeloma niso zagotavljali zdravniškega kadra, pač pa pomožno zdravstveno osebje.⁹ V 19. in začetku 20. stoletja uprave bolnišnic od redovnic niso zahtevale formalne zdravstvene izobrazbe. Za zdravstveno izobraževanje so redovna vodstva skrbela sama. Sprva so se mlajše redovnice izobraževale pri starejših neposredno ob delu. Kasneje so vodstva redov in bolnišnice organizirale ustrezne izobraževalne tečaje za redovnice, ki so delale v bolnišnicah oziroma so se za to pripravljale. V dvajsetih letih 20. stoletja pa so zdravstveni zavodi zahtevali strokovno izobrazbo, zato so pričele redovnice pospešeno pridobivati tudi formalno izobrazbo. Že zaposlenim redovnicam so omogočali, da so si zahtevana spričevala in diplome pridobile naknadno, mlajše pa so že ob vstopu v red usmerili v izobraževanje in jih po končanem izobraževanju poslali na delo. Redovnice so obiskovale nekajmesečne tečaje ter dvoletne in triletno zdravstvene šole.¹⁰ Zakon o bolnicah iz leta 1930 je že zahteval, da so redovnice morale imeti strežniško šolo, bolničarji

in sestre bolničarke pa bolničarsko šolo ali bolničarski tečaj.¹¹

Redovnice so obiskovale vse takratne šole, ki so omogočale tovrstno izobrazbo: Oblastno strežniško šolo, Banovinsko strežniško šolo ter Šolo za bolničarje in bolničarke.¹² Sestre usmiljenke so imele v Beogradu in Zagrebu celo lastno zasebno bolničarsko šolo, svojo bolničarsko šolo pa so v Zagrebu imele tudi usmiljene sestre sv. Križa.¹³ Redovnice so obiskovale tudi šole za predhodnice medicinskih sester: Šolo za otroške sestre negovalke v Ljubljani, Šolo za zaščitne sestre v Ljubljani ter Školo za sestre pomočnice v Zagrebu.¹⁴

Delo redovnic v zdravstvenih ustanovah lahko razdelimo v dve skupini – delo na nezdravstvenem področju in delo na zdravstvenem področju. Delo redovnic je namreč presegalo strežbo bolnikov, opravljale so tudi dela, potrebna za nemoteno delovanje zdravstvenih ustanov. Na nezdravstvenem področju tako najdemo sestre v pisarni, skladišču, na vrtu ali polju, v hlevih, pralnici in likalnici, kot kuharice, šivilje, perice, vratarice in podobno. Na zdravstvenem področju pa so delovale kot prva, glavna ali vodilna sestra, ki je bila

7 Eden treh ljubljanskih sanatorijev, danes del Ginekološke klinike UKC Ljubljana.

8 Pacek, *Pot ljubezni*, str. 134; Štampar in Ogulin, *Križniki v Sloveniji*, str. 41.

9 Bezjak, *Kristusove neveste*, str. 14–210.

10 Pacek, *Pot ljubezni*, str. 86–87.

11 Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, I, 18. 3. 1930, št. 41, str. 525, Zakon o bolnicah.

12 Šuštar, *Od strežniških tečajev*, str. 35–45; SI ZAL LJU 728, Šola za medicinske sestre Ljubljana, t. e. 12, 14, 15.

13 Vračič in Kovačič, *Sestre milosrdnice*, str. 189–192.

14 U kontekstu, str. 15.

običajno tudi hišna predstojnica, sestra pri bolnikih (brez formalne izobrazbe), bolničarka (s formalno izobrazbo), anesteziarka, sestra pri rentgenu, v lekarni, v laboratoriju, v ambulantni, sestra pri operacijah (brez formalne izobrazbe), instrumentarka (s formalno izobrazbo) itd. Delo na oddelkih je potekalo podnevi in ponoči, pogosto ves dan. Opoldne je bila prosta ura za kosilo, razvedrilo in molitev, v tem času pa je bila na vsakem oddelku dežurna sestra. Prednost redovnic¹⁵ je bila tudi njihova stalna prisotnost v zdravstveni ustanovi, saj so pogosto živele v samem zavodu ali neposredni bližini.¹⁶ Po dolgem in napornem delu pri bolnikih so morale opraviti redovne obveze v obliki verskih obredov. Število redovnic, zaposlenih v posamezni ustanovi, ni bilo stalno in je nihalo glede na potrebe.¹⁷

Redovnice so bile poznane po svojih redovnih oblačilih, ki so jih nosile tudi med delom. Vsak red je imel malce drugačno obleko in zanj značilno pokrivalo: ruto, kopreno, šlajer oziroma pečico. Sicer pa so vse redovnice v času dela preko redovnega oblačila nosile zaščito – belo haljo ali bel predpasnik in na rokavah včasih bele narokavnike.

V *Službenem listu kraljevske banske uprave Dravske banovine* so leta 1938 objavili »Navodilo za sprejemanje sester usmiljenk na delo v državni službi«, s katerim so teoretično uredili zaposlovanje redovnic v bolnišnicah. V navodilu so omenjene le sestre usmiljenke, a podobno je veljalo za vse redove v državnih ustanovah, medtem ko so bila pravila v zasebnih ustanovah verjetno drugačna. Po tem navodilu so sestre usmiljenke smele sprejemati delo, ki ga sicer opravlja bolničarsko osebje, po potrebi pa so lahko zasedle tudi druga delovna mesta, na primer v kuhinji, pralnici, operacijski sobi in podobno. Za to delo so prejele brezplačno stanovanje, razsvetljavo in kurjavo ter pranje perila, brezplačno hrano in denarno nagrado, določeno glede na druge ugodnosti, ki ni smela biti višja od 15 din na dan. Imele so tudi pravico do 15 dni odmora. Če je sestra pri delu zbolela, je imela pravico do brezplačne

ga zdravljenja v bolnici do osem dni s pravico do nagrade. Ob daljšem zdravljenju so imele pravico do zdravljenja po pristojbini, ki je veljala za članke Okrožnega urada za zavarovanje delavcev. Na delo jih je razporejal starešina bolnišnice po posvetu s sestro prednico; tako niso smele opravljati poslov, ki jim jih ni dovolila redovna uprava.¹⁸

Med vsemi obravnavanimi redovi najbolj izstopajo Marijine sestre čudodelne svetinje. Poleg nege bolnikov v zdravstvenih ustanovah so prvenstveno opravljale delo negovalk na domovih bolnikov. Ves čas so ostajale na bolnikovem domu in mu stregle.¹⁹ Pogosto so se na redovnice obračali tudi ljudje, ki so nujno potrebovali pomoč, zdravnik pa v tistem trenutku ni bil dostopen. Na take prošnje so se odzvale, če so se le lahko.²⁰

Slovenske sestre so slovele kot dobre delavke, katerih trud je prepoznala in nagradila tudi kraljeva družina. Tako so bile na predlog ministra za socialno politiko in narodno zdravje Dragiša Cvetkovića julija 1938 odlikovane mariborske šolske sestre v Topolšici,²¹ več odlikovanj pa so za svoje delo prejele in imajo ohranjene tudi sestre usmiljenke.²²

Svoje sodelavke naklonjeno omenjajo tudi nekdanji študenti in takratni mladi zdravniki. Dr. Herbert Zaveršnik (1918–1999), strokovnjak na področju gastroenterologije, se jih iz predvojnih in medvojnih let dela v bolnišnici v Mariboru spominja kot skromnih, nezahtevnih in predanih sodelavk, ki »niso sprejemale niti najmanjšega zahvalnega darila od bolnikov. Če sem hotel katero nagraditi z malenkostnim priznanjem, sem moral vprašati njihovo prednico, če smem to storiti.« »Največ sem pridobil pri sestrah; vseh praktičnih del pri bolniku so me pravzaprav naučile one.« Kot mlademu zdravniku so mu diagnozo večkrat pomagale potrditi sestre.²³

Kljub temu medsebojni odnosi niso bili vedno dobri. Tako je imela na primer pred drugo svetovno vojno z njimi nesporazum pediatriinja Božena Grosman pri vpeljevanju jabolčne diete v otroški bolnišnici v Ljubljani.²⁴ Velika nasprotnica redov-

15 V tridesetih letih 20. stoletja se je v vodstvu Higienkega zavoda v Ljubljani pojavila ideja, da bi diplomirane zaščitne sestre, predhodnice današnjih medicinskih sester, »pomenišili«, torej da bi zanje uvedli celibat ter jih s tem naredili podobne redovnicam in dostopnejše službi. Na protest sestrskega društva in ženskih društev je bila ideja zavrnjena (Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zveze strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije, Zapisniki strokovne organizacije za leto 1934, 1935, 1937).

16 Pacek, *Sestre usmiljenke*, str. 105–116.

17 Zaveršnik, *Iz mojega sveta*, str. 34.

18 *Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine*, 8, 23. 2. 1938, št. 16, str. 163–164. Navodilo za sprejemanje sester usmiljenk na delo v državni službi.

19 Makše, *Zgodovina družbe*, str. 14–16; Kolar, *Redovniki*, str. 234; Marijine sestre čudodelne svetinje, <https://marijine-sestre.rkc.si/index.php/content/display/180/20/20> (3. 3. 2024).

20 Arhiv sester sv. Križa: Košir, Vikariat sester, str. 5; Ogulin, pisma; Pacek, *Pot ljubezni*, str. 40.

21 Poles, *Kraljevina Jugoslavija*, str. 8–9.

22 Korespondenca s sr. Cveto Jost.

23 Zaveršnik, *Iz mojega sveta*, str. 81–90.

24 Grosman, *Partizanska zdravnica*, str. 18.

nic v zdravstvu je bila tudi pediaterinja in infektologinja Sabina Praprotnik (1898–1986).²⁵

Izbruh druge svetovne vojne in okupacija slovenskega (in jugoslovanskega) ozemlja leta 1941 sta močno vplivala tudi na sestre in njihovo delo. Okupatorji so si razdelili državo in s tem nekatere sestre odrezali od vodstev in drugih postojank. Položaj redovnih skupnosti med vojno je bil odvisen od odnosa okupacijske oblasti do Cerkve. Na nemškem in madžarskem območju je prišlo do radikalnih posegov (zaplemba samostanov in hiš, odtujevanje lastnine in opreme redov ter bogoslužnih predmetov, izgoni), medtem ko pod italijansko okupacijsko oblastjo ni bilo večjih sprememb.²⁶ Kljub težkim razmeram so redovnice vztrajale pri svojem delu. Mnoge so imele dostop do zdravil, sanitetnega materiala in kirurških instrumentov, kar so pošiljale za potrebe odporniškega gibanja – partizanske vojske. Sodelovale so tudi pri skrivanju in zdravljenju partizanskih ranjencev v zavodih na okupiranih ozemljih ter pobegih iz njih,²⁷ nemalokrat pa so tudi same odhajale zdraviti partizanske ranjence.²⁸ Nekatere so se v partizansko vojsko celo aktivno vključile ali so bile simpatizerke OF,²⁹ zaradi česar so jih zasliševali in ustrahovali, mnoge so bile zaprte ali internirane.³⁰

Vse to pa jim po koncu vojne ni dosti koristilo. Že med vojno je dr. Marjan Ahčin, prvi slovenski minister za zdravstvo in pristojni za zdravstvo pri SNOS-u, 17. decembra 1944 ugotovil, da bodo bolnišnice še nekaj let navezane na redovnice, dokler ne bo mogoče izobraziti ustreznega laičnega osebja. S tem je nakazal, da bodo po vojni mesta redovnic zasedli civilni uslužbenci.³¹ V tem smislu in ob splošnem obračunavanju s Cerkvijo so bile redovnice takoj po vojni deležne napadov nove oblasti. Očitati so jim medvojno zdravljenje okupatorskih vojakov, pokorščino Cerkvi in protidržavno delovanje.³² Njihova redovna obleka v javnosti ni bila zaželena, o njih se je začelo oblikovati negativno javno mnenje. Sprva so sicer še ostajale v zdravstvenih ustanovah, a so jim delo

oteževali,³³ z raznimi sodnimi in administrativnimi ukrepi pa so jim odvzemali premoženje in ovirali njihovo delovanje.³⁴

Končni udarec je prišel 8. marca 1948, ko je vlada Ljudske republike Slovenije z odlokom prepovedala delovanje redovnic v slovenskem zdravstvu. Lahko so ostale zgolj pod pogojem, da odložijo redovna oblačila in prekinejo stike z redovno skupnostjo oziroma izstopijo iz nje in se zaposlijo kot posameznice. Pri odpušcanju pogodbe in odpovedni roki niso veljali; redovnicam so dali zgolj 24 ur za odhod iz ustanov. Pri tem so jim pregledovali prtljago in jih zasliševali. Mlajšim redovnicam so ponujali državne službe v zdravstvu, a jih velika večina ni sprejela. Nekatere so se vrnile na svoje družinske domove, druge so se zatekale v matrne hiše in druge postojanke³⁵ ali pa so prijele za drugo, manjvredno delo, postale so gospodinjske pomočnice, servirke v menzah, tovarniške delavke, čistilke itd. Zaposlovanje redovnic se je razlikovalo od reda do reda. Od leta 1948 so smele biti zaposlene samo še kot zasebne osebe, ne več kot redovnice. Nekatere sestre so odšle v druge jugoslovanske republike, saj republiška vodstva v Srbiji, Makedoniji in Črni gori pri svojih proticerkvenih ukrepih niso bila tako radikalna.³⁶

Nekaj dlje so smele redovnice izvajati zasebno nego bolnikov, a tudi tega je bilo s prepovedjo zasebne nege leta 1949 konec. Če se sestre te prepovedi niso držale, so bile kaznovane (kljub prepovedim so Marijine sestre smele negovati nekaj svojcev novih oblastnikov), tudi z zaporno kaznijo v zaporu ali delovnem taborišču. Tako je bilo (po nepopolnih podatkih) zaprtih vsaj 45 usmiljenk, 16 Marijinih sester, sedem sester sv. Križa, 23 slovenjebistriških šolskih sester, 15 mariborskih šolskih sester in dve križniški sestri. Medvojnih in povojnih likvidacij med njimi ni bilo oziroma je poznan le primer sr. Karmele Premrov iz Cerknice, Marijine sestre čudodelne svetinje, ki je izginila leta 1949. Kasneje se je izkazalo, da je bila umorjena.³⁷

Ženski redovi in kongregacije so bili tako po

25 Pacek, *Pot ljubezni*, str. 113.

26 Kolar, *Redovniki*, str. 205–322.

27 Pacek, *Pot ljubezni*, str. 45; Zavrl, *Slovenske medicinske sestre*, str. 24–39.

28 Arhiv sester sv. Križa: Košir, *Vikariat sester*, str. 8.

29 Zavrl, *Partizansko zdravstvo*, str. 38–39.

30 Redovnice so zaradi njihovega delovanja zapirali tako Italijani kot Nemci in kasneje tudi povojna jugoslovanska oblast. To področje je zelo slabo raziskano in poznano. Še največ o tem izvemo v arhivih posameznih redov.

31 Griesser Pečar, *Cerkev*, str. 224.

32 Vuga, *Razkrivamo zgodovino*, str. 43, 44; Berkopec in Keršič, *Zamolčana zgodovina*, str. 22–27.

33 Delo so jim oteževali s prekinjanjem pogodb pred iztekom rokov, z ustvarjanjem negotovosti glede podaljševanja pogodb, z zahtevami po zaposlitvah kot posameznic, z omejevanjem volilne pravice in državljskih pravic ter s šikaniranjem.

34 Kolar, *Redovniki*, str. 205–322.

35 Pacek, *Pot ljubezni*, str. 62–65. O tem času, odpušcanju in novem življenju redovnic govori tudi roman *Razdrto gnezdo* Karla Mauserja.

36 Griesser Pečar, *Cerkev*, str. 233; Kolar, *Redovniki*, str. 205–322; Pacek, *Pot ljubezni*, str. 56–67.

37 Griesser Pečar, *Cerkev*, str. 233–304; Kolar, *Redovniki*, str. 260–310.

drugi svetovni vojni močno razredčeni, deloma popolnoma uničeni. Njihove usode in usode posameznih redovnic so še vedno v veliki meri neznanne in neraziskane oziroma širši javnosti nepoznane.³⁸

HČERE KRŠČANSKE LJUBEZNI SV. VINCENCIJA PAVELKEGA (SOCIETAS FILIIARUM CARITATIS A S. VINCENTIO DE PAULO EX DOMO MATRICE PARISI)

Sestre so poznane tudi pod imenom sestre usmiljenke, usmiljene sestre ali krajše usmiljenke. Predstavljale so največji delež redovnic, zaposlenih v zdravstvenem varstvu, in so bile najbolj prepoznan karitativni red na Slovenskem.

Ustanovitelj družbe je bil sv. Vincencij Pavelski (1581–1660), soustanoviteljica pa sv. Ludovika de Marillac (1591–1660). Družba izvira iz Francije in se je že od samega začetka posvečala delu na karitativnem, socialnem in vzgojnem področju. V zgodovini Cerkve je bila družba pomembna novost, saj je stopila izven zidov samostanov in zaživela v skupnostih brez klavzure.³⁹

Predhodnica Jugoslovanske province sester je bila Graška provinca, katere članice so z delom v mariborski bolnišnici začele leta 1843. Nato se je število njihovih postojank na območju današnje Slovenije počasi povečevalo. Leta 1852 so prišle tudi v ljubljansko bolnišnico. Po prvi svetovni vojni je nastala pobuda za ustanovitev nove, jugoslovanske province. Ta je bila ustanovljena 5. aprila 1919, za provincialno hišo pa je bil izbran Marijin dom na Slomškovi 20 v Ljubljani. Leta 1926 je bila provincialna hiša iz Ljubljane predstavljena v Marijin dvor v Radečah.⁴⁰

Po ustanovitvi Jugoslovanske province je vodstvo kmalu pričelo dobivati prošnje iz drugih delov kraljevine za pomoč usmiljenk. Te so tako odhajale v sanatorije in bolnišnice v Srbijo, Makedonijo in na Kosovo. Prevzemale so vedno več postojank v Sloveniji in drugih delih kraljevine. Ta razvoj je prekinila druga svetovna vojna. Okupacija ni prinesla samo razkosanja slovenskega ozemlja, ampak tudi razkosanje Jugoslovanske province. Osemnajst postojank se je znašlo na italijanskem okupiranem ozemlju, petindvajset

pod nemško okupacijo, dve postojanki v Skopju sta prišli pod bolgarsko okupacijo, kosovska postojanka pod Albanijo, ena postojanka pod Madžarsko in štiri pod Neodvisno državo Hrvaško. Na nemškem se je delovanje usmiljenk radikalno spremenilo, saj so jih priključili Graški provinci. Tudi na italijanskem okupacijskem območju so se morale prilagoditi novim razmeram. Nemška vojska jim je namreč odvzela Marijin dvor v Radečah, tako da se je provincialna hiša ponovno selila v Ljubljano, v Marijin dom na Slomškovo, ki je postal provincialna hiša viceprovinke v Ljubljanski pokrajini. Za postojanke v južnejših predelih nekdanje kraljevine pa so ustanovili provincialno hišo v Beogradu.⁴¹

Po koncu vojne so jugoslovansko provinco usmiljenk obnovili in ponovno je bil vzpostavljen stik z vsemi postojankami.⁴² Vendar pa je bilo v družbi zaradi uveljavljanja načela ločitve Cerkve in države čutiti strah in nelagodje.⁴³ Predstojniki province so želeli podaljšati pogodbe z upravami zdravstvenih zavodov, toda pogajanja z ministrom za narodno zdravje dr. Marjanom Ahčinom so bila dolga in so redovnice postavljala v težak položaj. Že v začetnem delu pogajanj je bilo iz nekaterih bolnišnic odpuščenih 29 sester. Prvi zavod, ki so ga vse redovnice zapustile že 9. oktobra 1945, je bila Umobolnica na Poljanskem nasipu v Ljubljani. Decembra istega leta so bila pogajanja prekinjena, češ da predstojniki ne dovolijo, da bi vsaka redovnica posebej zaprosila za državno službo. Kljub temu, da so še isti mesec vse redovnice to storile, so jih naslednje leto iz različnih bolnišnic odpustili še 185. Mnoge so, čeprav so bile zaposlene, izgubile pravico do stanovanja v bolnišnici. Zatekale so se v provincialno hišo Marijin dom v Ljubljani, ki pa je bil premajhen za vse. Nekatere so odšle domov, k družinam in znancem ter iskale službe in zaživele zunaj skupnosti. Nekaj jih je iz družbe tudi izstopilo. Odpuščanje redovnic iz bolnišnic je dobilo epilog 8. marca 1948, ko je bilo iz vseh bolnišnic v Sloveniji odpuščenih med 600 in 700 usmiljenk. Kmalu zatem so jim odvzeli tudi Marijin dom. Aprila 1948 je bil sprejet odlok o izpraznitvi in zapustitvi stavbe ter premestitvi na grad Raka pri Krškem. Po ogledu gradu, ki ni bil primeren za življenje, so se usmiljenke na odlok pritožile, a brez uspeha. S pomočjo nemških vojnih ujetnikov so morale Marijin dom izprazniti do 4. maja 1948, provincialno hišo pa so preselile na grad Raka. Življenje v družbi je kljub temu, da

³⁸ Griesser Pečar, *Cerkev*, str. 305. Zupanič Slavec, *Zgodovina zdravstva*, str. 244. Najbolj javnosti poznano delovanje redovnic v zdravstvu je delovanje sester usmiljenk, ki pa zdaleč ni edino. Redovnice ugotavljajo, da so celo ustanove same ob popisu svoje zgodovine pozabile ali zamolčale njihovo prisotnost in delo.

³⁹ Pacek, *Pot ljubezni*, str. 22–104.

⁴⁰ V Marijinem dvoru v Radečah je danes Prevzgojni dom Radeče.

⁴¹ Pacek, *Pot ljubezni*, str. 22–104; Korespondenca s sr. Cveto Jost.

⁴² Pacek, *Pot ljubezni*, str. 22–104; Korespondenca s sr. Cveto Jost.

⁴³ Griesser Pečar, *Cerkev*, str. 304.

A: Sestra usmiljenka pred drugo svetovno vojno, v stari obleki s kornetom in rožnim vencem za pasom (hrani: Arhiv Hčera krščanske ljubezni). B: Sestri v sedanji stanovski obleki (hrani: Arhiv Hčera krščanske ljubezni). C: Rožni venec sester usmiljenk, ki so ga nekoč nosile za pasom (foto in hrani: Bor Zavrl).

jim je nova oblast odvezla vse imetje, počasi teklo naprej in se obdržalo do danes.⁴⁴

Zdravstveno varstvo:⁴⁵

Javna bolnica, Maribor, 1843–1948; Deželna bolnica, Ljubljana, 1855–1948; Umobolnica Studenec, Ljubljana, 1875–1946; Javna bolnica in hiralnica, Ptuj, 1875–1948; Javna bolnica, Celje, 1875–1948; Bolnišnica Bratovske skladnice, Trbovlje, 1876–1879; Javna bolnica, Brežice, 1878–1948; Elizabetina otroška bolnica, Ljubljana, 1880–1946; Sanatorij Leonišče, Ljubljana, 1894–1948; Javna bolnica, Krško, 1899–1945; Javna bolnica, Postojna, 1904–1935; Ženska bolnišnica, Novo mesto, 1908–1948; Oskrbovalnica za matere, Ljubljana, 1920–1922; Bolnica, Pliberk na Koroškem,

1920–1920; Vojaška bolnica, Celje, 1920–1925; Premogovna bolnica, Kočevje, 1921–1925; Umobolnica na Poljanskem nasipu, Ljubljana, 1922–1945; Bolnica za ženske bolezni, Ljubljana, 1923–1948; Bolnica Slovenske Konjice, 1923–1941; Začasna vojaška bolnica, Maribor, 1923–1924; Rudarska bolnica Bratovske skladnice, Trbovlje, 1925–1948; Bolnica, Idrija, 1925–1946; Leteča bolnica, Rakitna, 1927–1928; Bolnica Bratovske skladnice, Črna na Koroškem, 1927–1948; Ženska bolnica, Maribor, 1928–1944; Pljučna bolnica, Maribor, 1944–1948; Bolnica za duševne bolezni, Novo Celje, 1932–1941; Banovinski inštitut za raziskovanje novotvorb, Ljubljana, 1938–1948; Kandija, Novo mesto, 1944–1947; Ambulanta, Veliki Gaber v Šentvidu pri Stični, 1946–1948.

MARIJINE SESTRE ČUDODELNE SVETINJE (CONGREGATIO SORORES MARIAE NUMISMATIS PRODIGIOSI)

Družba Marijinih sester čudodelne svetinje za svojo ustanoviteljico šteje usmiljenko, sestro Leopoldino Brandis (1815–1900). Red je nastal kot odgovor na potrebo in povpraševanje po redovnicah, ki bi skrbele za bolnike na njihovih domovih in bi pri njih ostajale tudi čez noč. V tem so se preizkusile tudi sestre usmiljenke, a jim je bilo to zaradi nekaterih nevšečnosti in nevarnosti za

44 Pacek, *Pot ljubezni*, str. 359–369; Korespondenca s sr. Cvetto Jost. Sestre usmiljenke še danes delujejo v zdravstvenem in socialnem varstvu, vendar v veliko manjšem številu kot nekoč. Ob začetku vojne (1941) je provinca štela 1243 sester, leta 2023 jih je bilo v provinci (in v priključeni Albanski pokrajini) le še okoli 150, od tega jih je 30 delalo v zdravstvu in so imele zdravstveno izobrazbo. Danes imajo postojanke v Sloveniji, na Hrvaškem, v Srbiji, Makedoniji, na Kosovu in v Albaniji. Provincialna hiša Slovenske province usmiljenk je v Šentjakobu ob Savi. Delujejo tudi v misijonih v Afriki (Burundi, Ruanda) in Albaniji.

45 Pacek, *Pot ljubezni*, str. 100–213; Korespondenca s sr. Cvetto Jost.

sestre pozneje prepovedano. Kljub temu so sestre usmiljenke dobivale vedno več prošenj za strežbo bolnikom na domu. Tako se je njihova voditeljica Leopoldina Brandis odločila, da bo sama vzgojila dekleta, ki se bodo posvetila temu delu. Predzgodovina reda se prične leta 1860, ko se je v Gradcu prijavilo nekaj deklet, ki so bile pripravljene streči bolnikom na domu, po enoletnih pripravah v bolnišnici pa jih je voditeljica pričela pošiljati k ljudem. Poznali so jih pod imenom *Krankenjungfrauen* (bolniška dekleta), pozneje *Pflegeschwestern* (bolniške sestre). Njihovo število je pričelo hitro naraščati in kmalu so jih dodelili v pomoč sestram usmiljenkam po vseh večjih ustanovah. Leta 1877 je sestra Leopoldina Brandis izvedela, da si tudi v Ljubljani želijo bolniških sester. Tri dekleta je iz Ljubljane odpeljala s seboj v Gradec, kjer so se izučile in se nato vrnile v Ljubljano. 16. julij 1878 je zapisan kot ustanovni dan Bolniških sester, iz katerih se je kasneje razvil red Marijinih sester čudodelne svetinje. Ta dan so redovno obleko prejele prve tri sestre v Zavetišču sv. Jožefa v Ljubljani. Za njihov razvoj in vzgojo so bile od ustanovitve leta 1878 do leta 1926 odgovorne usmiljenke, ki so jih tudi uvajale v praktično bolniško delo. Podrejene so bile predstojnici oziroma ekonomki usmiljenk tiste hiše. Preizkusna doba je trajala leto dni, potem pa so jih usmiljenke poslale v zasebno službo k bolnikom, kamor same zaradi običajev ali redovnih pravil niso mogle. Izhodiščna točka za delo bolniških sester na Slovenskem je bila ljubljanska bolnišnica. Od tam so odhajale k zasebnim bolnikom, že pred osamosvojitvijo pa so samostojno delovale tudi v nekaterih zavodih. Med prvo svetovno vojno so se skupaj z usmiljenkami posvetile delu v lazaretih in bolnišnicah, kjer so skrbele za ranjence.

Z leti je v njih pričela rasti želja po osamosvojitvi od usmiljenk. Pri procesu osamosvajanja so veliko podpore dobile v ravnatelju usmiljenk, lazaristu dr. Antonu Zdešarju. Po njegovem posredovanju je bilo leta 1925 z dovoljenjem pariških predstojnikov sklenjeno, da bolniške sestre stopijo na samostojno pot. To se je zgodilo 15. marca 1926, na dan sv. Ludovike Marillac, v Vincentinumu (na Vidovdanski cesti), ki je bil odslej njihova materna hiša. Družbi so dali ime »Marijine sestre čudodelne svetinje« oziroma Bolniške sestre sv. Vincencija Pavelskega. Po osamosvojitvi so sestre živele v splošnem pomanjkanju in uboštvi. Da so se lahko preživljale, so prevzele delo tudi v dveh zavodih v Ljubljani, v Šlajmarjevem domu in sanatoriju Emona.⁴⁶

⁴⁶ Sanatorij Emona na Komenskega ulici je bil last družine Derganc, danes je tam sedež zavarovalnice Grawe. S

V zasebni službi so največkrat stregle bolnikom z nalezljivimi boleznimi, kot so bili tifus, škrlatinka, gripa in črne koze. Pogosto so jih klicali tudi k umirajočim. To so bile večinoma kratkotrajne službe, včasih pa so trajale tudi po več mesecev ali let. Pri nekaterih bolnikih so sestre ostajale dan in noč ter so se pogosto menjavale. S koncem službe je vsaka sestra dobila nekoliko oddiha, da se je pripravila na naslednjo službo. Nekatere sestre so pomagale kot strežnice v bolnišnicah ali pri domačem delu. Nekaj sester je v takšnih službah delovalo tudi več desetletij, ena od njih kar 50 let v kar 400 zasebnih strežbah. Strežbo so opravljale pri ljudeh različnih stanov po samostanih, graščinah, hotelih, meščanskih hišah, navadnih stanovanjih, kletnih in podstrešnih sobicah. Še vedno so nadaljevale z delom v sanatorijih.⁴⁷

Okupacija leta 1941 je sestre zatekla pri delu po celotni Kraljevini Jugoslaviji in nekatere odrezala od matrne hiše. Okupator je sicer zasedel več družbinih postojank, a so lahko sestre v nekaterih delo kljub temu obdržale in ga opravljale do leta 1948, prav tako tudi v zasebni strežbi na domu. Po letu 1948 pa so morale iz zavodov oditi, nova jugoslovanska oblast jim je prepovedala tudi zasebno strežbo na domu. Zaradi kršenja prepovedi so bile nekatere sestre zaprte oziroma na prisilnem delu na Kočevskem. Že leta 1947 so jim odvzeli ekonomijo v Šmartnem ob Savi, leto kasneje še materno hišo – Vincentinum. Za stanovanje so jim namenili drugo nadstropje starega župnišča na Dobrovi pri Ljubljani, kjer pa ni bilo prostora za vse. Zato so si mlajše sestre same poiskale delo in bivališče, nekatere so odšle k svojim družinam in znancem. Vojna in odločitve povojne oblasti so družbo oslabile, saj sestre niso smele opravljati svojega poslanstva in sprejemati novih članic. Odložiti so morale redovno obleko in se obleči v civilno. Vključile so se v delo v državnih ustanovah, bolnicah, domovih in tovarnah, nekaj se jih je zaposlilo tudi v gospodinjstvu v župniščih in samostanih.⁴⁸

sanatorijem Šlajmerjev dom je upravljalo Trgovsko bolniško in podporno društvo. Danes je v njem Ortopedska klinika UKC Ljubljana.

⁴⁷ Makše, *Zgodovina družbe*, str. 4–28.

⁴⁸ Makše, *Zgodovina družbe*, str. 4–28; korespondenca s sr. Andrejo Rihar. Danes je v slovenski provinci Marijinih sester čudodelne svetinje 56 sester. Od teh jih več deluje tudi zunaj Slovenije: v Gorici v Italiji, na Slovaškem in v dveh skupnostih v Ukrajini. Več sester ima zdravstveno izobrazbo. Trenutno nobena ni zaposlena v državni zdravstveni ustanovi, delujejo pa v domovih za ostarele in v domači negi.

A: Redovnica v stari redovni obleki pred drugo svetovno vojno s čudodelno svetinjo in rožnim vencem (hrani: Arhiv Marijinih sester čudodelne svetinje). B: Redovnici v sedanji redovni obleki s čudodelno svetinjo na prsih (hrani: Arhiv Marijinih sester čudodelne svetinje). C: Čudodelna svetinja in rožni venec, ki so ga Marijine sestre čudodelne svetinje nosile k stari obleki, in čudodelna svetinja, ki jo sestre nosijo danes (foto in hrani: Bor Zavrl).

Zdravstveno varstvo:⁴⁹

Sanatorij Emona, Ljubljana 1922–1948; Infekcijska bolnišnica za delavce, Trbovlje 1926–1941; Izolirnica, Trbovlje 1931–1943; Bolnišnica, Trbovlje 1945–1973; Sanatorij Šlajmerjev dom Ljubljana 1932–1948; Sanatorij dr. Černič, Maribor 1931–do nacionalizacije; Sanatorij dr. Ipavca, Maribor 1933–1937; Ruski sanatorij, Vurberk pri Ptuj, 1933–1940.

USMILJENE SESTRE SV. KRIŽA (CONGREGATIO SORORUM CARITATIS SANCTAE CRUCIS)

Redovna skupnost usmiljenih sester sv. Križa je vzknila sredi 19. stoletja, v prelomnem času industrializacije in vladanja socialne bede. Njen ustanovitelj, kapucinski pater Teodozij Florentini, je v želji po lajšanju te socialne bede leta 1844 ustanovil zavod šolskih sester, in sicer prvenstveno z namenom izobraževati najrevnejše. Kmalu je ugotovil, da je ljudem potrebna tudi zdravniška pomoč, zato je ustanovil bolnišnico in vanjo namestil šolske sestre. Kasneje se je izkazalo, da bo krmarjenje med šolsko-vzgojno in karitativno dejavnostjo sester težko, zato je Florentini leta 1856

v švicarskem Ingenbohlu ustanovil skupnost Usmiljenih sester sv. Križa. Prva predstojnica in njihova soustanoviteljica je bila sestra Marija Terezija Scherer. V Ingenbohlu so ustanovili materno hišo (centralo) nove redovne družbe in vzpostavili vodstvo družbe. Leta 1894 so sestre pričele z delom tudi na Slovenskem, in sicer v domu Hedviginum v Beltincih. Leta 1918 so kupile graščino s posestvom v Mali Loki pri Domžalah. To je bila ekonomija, posestvo, neuradno pa slovensko središče usmiljenih sester sv. Križa. Po prvi svetovni vojni leta 1924 so zaradi sprememb državnih meja vse postojanke na slovenskem priključili hrvaški provinci v Đakovem. V času do druge svetovne vojne se je red krepil in prevzemal delo v novih postojankah. Nemška okupacija leta 1941 je sestre močno prizadela. Nemci so zasedli samostan v Mali Loki in v njem organizirali gospodinjstvo šolo za nemška dekleta. Zaradi težkih razmer sta vodstvo graške province in vrhovno vodstvo v Švici od sester zahtevali, da se preselijo na Golnik ali v Gradec, vendar so se odločile, da kljub vsem težavam in pomanjkanju ostanejo. Pomagale so okoliškemu prebivalstvu in tudi partizanom. Po vojni so v splošnem delile usodo Cerkve in redovništva na Slovenskem. Veliko redovnic je delovalo v južnejših republikah skupne domovine, medtem ko je bila Mala Loka edina postojanka sester v Sloveniji. Takoj po vojni so z dejavnostmi

49 Makše, *Zgodovina družbe*, str. 29–45; korespondenca s sr. Andrejo Rihar.

A: Sestra Bernardka Košir v stari redovni obleki med delom v ambulanti zdravstvenega doma v Ponikvah pred drugo svetovno vojno, izsek (hrani: Arhiv sester sv. Križa). B: Sestre sv. Križa v sedanjih redovnih oblekah, izsek (hrani: Arhiv sester sv. Križa). C: Zgoraj: star redovni križ, ki so ga sestre nosile okoli vratu do leta 1970. Spodaj: nov redovni križ, ki ga nosijo še danes, viden na sliki B (foto in hrani: Bor Zavrl).

prenehale, nato pa počasi pričele z obiskovanjem bolnih ter vključevanjem v pastoralno delo po cerkvah in župniščih. Maja 1970 so se slovenske sestre osamosvojile od hrvaške province; tako je nastal slovenski vikariat usmiljenih sester sv. Križa z redovno hišo Mala Loka pri Domžalah.⁵⁰

Zdravstveno varstvo:⁵¹

Jozefišče, dom za starostnike, Ljubljana 1895/1924–1956; Bolnica Rdečega križa, Slovenske Konjice 1897–1924; Bolnica, Murska Sobota 1904/1924–1956; Mestna ubožnica, Ljubljana 1924–1945; Zdravstveni dom Murska Sobota, trahomski bolniški oddelek, Murska Sobota 1934–1937; Dom sv.

Terezije – zdravstveni dom in dom za starejše, Ponikve 1935–1955.

SESTRE KRIŽNIŠKEGA REDA (ORDO FRATRUM ET SORORUM DOMUS HOSPITALIS SANCTE MARIE TEOTONICORUM IN JERUSALEM)

Nastanek nemškega viteškega reda sega, tako kot pri templarjih in malteških vitezi, v čase križarskih vojn. Vsi viteški redovi so v svojih Regulah ali redovnih pravilih združevali viteštvo in redovniško strežbo vsem potrebnim, zlasti ranjenim in bolnim vojščakom ter romarjem. Red se uradno imenuje Ordo fratrum et sororum domus hospitalis Sancte Mariae Teutonicorum in Jerusalem ali kratko Ordo Teutonicus (OT), slovensko pa Red bratov in sester križniške hiše svete Marije v Jeruzalemu ali kratko križniški red (KR). Sedež reda je od leta 1809 na Dunaju. V Slovenijo je red prišel leta 1199, v Veliko Nedeljo na Štajerskem, in sicer z namenom obrambe tega ozemlja pred Ogri. Leta 1228 so se križniki naselili v Ljubljani, v konventu Križanke je bil sedež slovenske

⁵⁰ Korespondenca s sr. Mirjam Ferčak; Montonati, *Marija Terezija Scherer*, str. 48–53; Radičević, *Filijale*, str. 61–65. Danes je v Sloveniji le še sedem sester, sicer pa kongregacija šteje okoli 2500 sester. Sestre v Sloveniji niso več aktivne v zdravstveni negi. Je pa v drugih državah na tem področju aktivnih precej sester: na Hrvaškem, Češkem, Slovaškem, v Indiji, na Tajvanu in v Braziliji. Danes so sestre sv. Križa v Sloveniji prisotne samo na Mali Loki.

⁵¹ Korespondenca s sr. Mirjam Ferčak; Radičević, *Filijale*, str. 61–77.

A: Sestre križniškega reda v stari redovni obleki z redovnim križem na prsih in rožnim vencem za pasom, pred drugo svetovno vojno, izsek (hrani: Bor Zavrl). B: Sestre v novejši redovni obleki, z redovno značko, po drugi svetovni vojni (hrani: Bor Zavrl). C: Redovna križa in značka ter rožni venec (foto in hrani: Bor Zavrl).

provinke do konca druge svetovne vojne, ko je bil konvent nacionaliziran.⁵²

Ženska veja nemškega viteškega reda je bila od začetkov predvsem kontemplativne narave, vendar je zaradi vdora posvetne misli v njene samostane kmalu propadla. Ponovno je bila ustanovljena šele leta 1841. Njen namen je bila strežba bolnikom v bolnišnicah in vzgoja revnih deklet. Na Slovensko so sestre prišle leta 1899, in sicer so delovale v redovni bolnišnici v Ormožu. Bolnišnica je bila zgrajena ob 50. obletnici vladanja cesarja Franca Jožefa in je bila opremljena s takrat naj sodobnejšo zdravstveno opremo.⁵³

Življenje redovnic med drugo svetovno vojno je potekalo nemoteno. Dovoljeno jim je bilo delo v bolnišnici, uporabljati pa so morale nemški jezik, ki je bil tudi sicer uradni jezik v redu. Ker so nemške oblasti preganjale slovenske duhovnike in zdravnike, so se morale v bolnišnici večkrat znajti same, dokler ni prišel nemški zdravnik. Bile so tako usposobljene, da so si v nujnih primerih tudi same, brez zdravnika, upale opraviti manjše operacije, kot sta odstranitev slepiča in amputacija prestreljenega prsta. Izkušene so bile tudi v lekarniškem delu. Aprila 1948 je bila ormoška bolnišnica nacionalizirana ter mesec dni po odpustu vseh bolnikov ukinjena in zaprta. Ves inventar in zalogo so premestili v Splošno bolnišnico Ptuj. Tam so v službo sprejeli tudi redovni-

ce, vendar v civilnih oblekah. Leta 1954 je bilo 61 članic razkropljenih po vsej Sloveniji. Živeti so smele po redovnih pravilih, a v civilnih oblačilih. Kot redovnice se v javnosti niso pojavljale.⁵⁴

Zdravstveno varstvo:⁵⁵

Ormož, bolnišnica 1899–1948.

ŠOLSKE SESTRE SV. FRANČIŠKA KRISTUSA KRALJA (CONGREGATIO SORORUM SCHOLARUM S. FRANCISCI CHRISTO REGE)

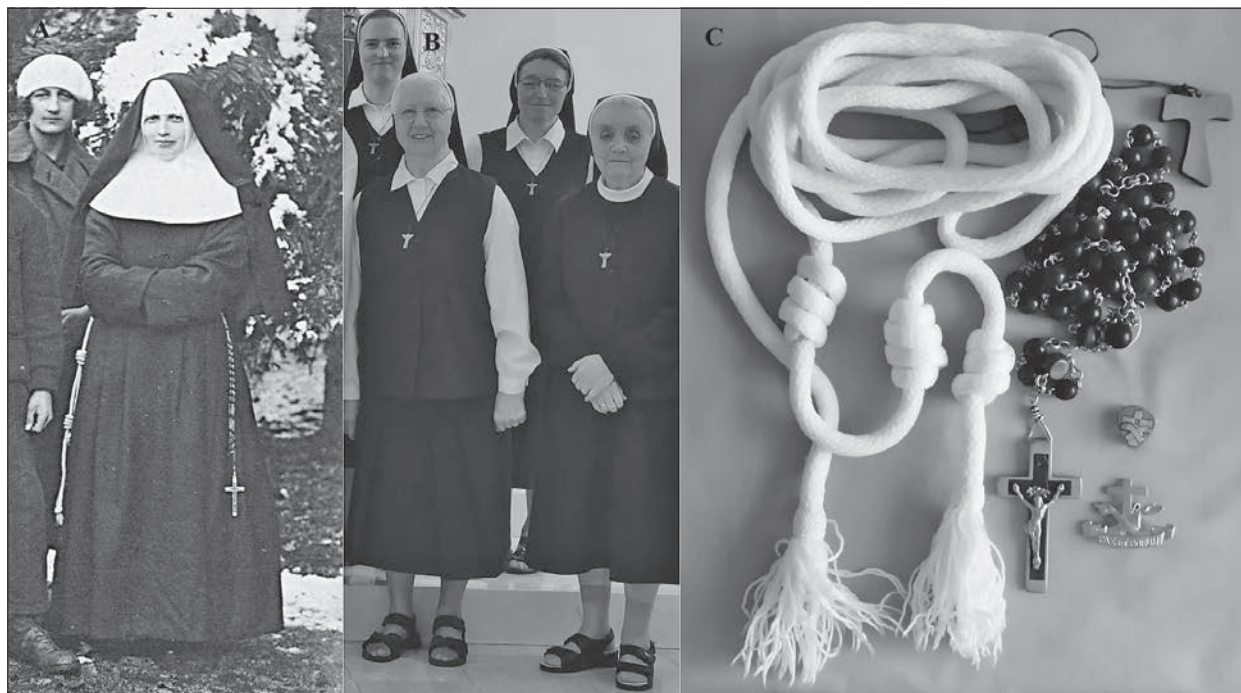
Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, imenovana tudi mariborske šolske sestre, je nastala iz potrebe po vzgoji in izobraževanju siromašne mladine v Lavantinski škofiji. Potrebo po tem je uvidel škof Anton Martin Slomšek. V ta namen so leta 1864 v Maribor povabili šolske sestre iz Algersdorfa pri Gradcu, ki so takoj pričele z vzgojo in izobraževanjem revnih deklet. Ker materna hiša ni mogla zadovoljiti potreb po vedno večjem številu redovnic, so predlagali osamosvojitve, nastanek nove kongregacije, kar se je uresničilo 13. septembra 1869, ko je uradno zaživela mariborska provinca. Leta 1922

52 Štampar in Ogulin, *Križniki v Sloveniji*, str. 9–126; Ogulin, *Vitezi*, str. 25–44. Gl. tudi monografijo *Križanke* (ur. Luka Vidmar) iz leta 2018.

53 Ogulin, *Vitezi*, str. 42–68.

54 Štampar in Ogulin, *Križniki v Sloveniji*, str. 9–126; *Življenjska pravila*, str. 7–8. Danes so sestre prisotne le še v Ljutomeru, kjer imajo redovno hišo. V njej živita dve sestri, ena živi zunaj skupnosti. Vse imajo več kot 70 let. Ker nimajo predstojnice, formalno spadajo pod avstrijsko provinco.

55 korespondenca s sr. Jožefo Ogulin; Ogulin, *Vitezi*, str. 25–44.

A: Mariborska šolska sestra v sanatoriju v Topolšici pred drugo svetovno vojno. Za pasom nosi značilni rožni venec in pas cingulum, izsek (hrani: Arhiv Šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja). B: Šolske sestre v današnji redovni obleki, izsek (hrani: Arhiv Šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja). C: Cingulum in rožni venec (ni od šolskih sester), znački, ki so ju nosile šolske sestre v letih 1969–2015, ter križ tau, ki ga nosijo danes (foto in hrani: Bor Zavrl).

je Cerkev kongregaciji šolskih sester v Mariboru dovolila, da se razdeli na štiri province: slovensko, hrvaško, italijansko in ameriško. Vrhovno vodstvo Kongregacije je bilo v Mariboru. Sestre so delovale v vzgoji in izobraževanju, delale so v otroških vrtcih, osnovnih in meščanskih šolah, gospodinjskih šolah in tečajih ter na učiteljskišči. Med prvo svetovno vojno so se srečale tudi z delom v vojaški bolnici in takoj po vojni, leta 1919, pričele z delom na do takrat popolnoma novem področju – zdravstvenem varstvu. K tej dejavnosti so največ pripomogli zdravniki, ki so med vojno spoznali zanesljivost redovnic.⁵⁶ Njihova edina »zdravstvena« postojanka do začetka druge svetovne vojne je bilo znamenito Državno zdravilišče za tuberkulozne v Topolšici.⁵⁷ Poleg vodenja gospodinjstva in ekonomije so tam prevzele nego bolnih, sestra učiteljica pa je na otroškem oddelku poučevala otroke. V zdravstvu so delovale tudi v sanatorijih in bolnišnicah v južnih krajih Kraljevine Jugoslavije.⁵⁸

⁵⁶ Rojs in Zorec, *Šolske sestre*, str. 17–100.

⁵⁷ S 300 posteljami je to bilo največje jugoslovansko zdravilišče za tuberkulozo in je delovalo na evropski ravni. Na njegovem vrhuncu ga je vodil srbski zdravnik dr. Vaso Savić. Namenjeno je bilo tudi otrokom s tuberkulozo, zanje je tam delovala gozdna šola. O tem zdravilišču, osebjem in slavnih bolnikih gl. Poles, »Vasa Savić«, str. 371.

⁵⁸ Janežič, Čez noč, str. 52.

Do leta 1941 se je število sester in postojank nenehno povečevalo. Tega leta je mariborska provinca štela 57 postojank, od tega 16 lastnih hiš s 568 članicami. Ob okupaciji so Nemci sestre pregnali iz postojank in zasedli materno hišo. Sedež province so preselili v Beograd, kamor je odšlo kar nekaj redovnic. Tudi povojne oblasti so sestram zaplenile materno hišo, kljub temu pa se je sestrsko življenje počasi pričelo obnavljati. Največ redovnic je bilo v zdravstvu zaposlenih po drugi svetovni vojni, vendar so vsaj v Sloveniji delovale v civilnih oblekah in so skrivale svojo pripadnost redovništvu.⁵⁹

Zdravstveno varstvo:⁶⁰

Sanatorij za pljučno bolne, Topolšica 1919–1948; Bolnišnica, Kandija – Novo mesto, 1942–1945.

⁵⁹ Rojs in Zorec, *Šolske sestre*, str. 255–260; korespondenca s sr. Polonco Majcenovič. Danes mariborska provinca šteje 108 članic. Provincialna hiša je v Ljubljani, materna v Mariboru. Sestre delujejo v kar nekaj postojankah po Sloveniji. Ukvarjajo se predvsem s poučevanjem verouka in drugo pomočjo župnijam, šivanjem cerkvenih paramentov in molitvijo. V tujini so bolj vpete tudi v šolstvo. V Sloveniji v zdravstvenem varstvu ne deluje nobena sestra več. Nekaj sester v Avstriji, Gorici in Aleksandriji deluje kot oskrbovalke v domovih starejših.

⁶⁰ Rojs in Zorec, *Šolske sestre*, str. 198–231; korespondenca s sr. Polonco Majcenovič.

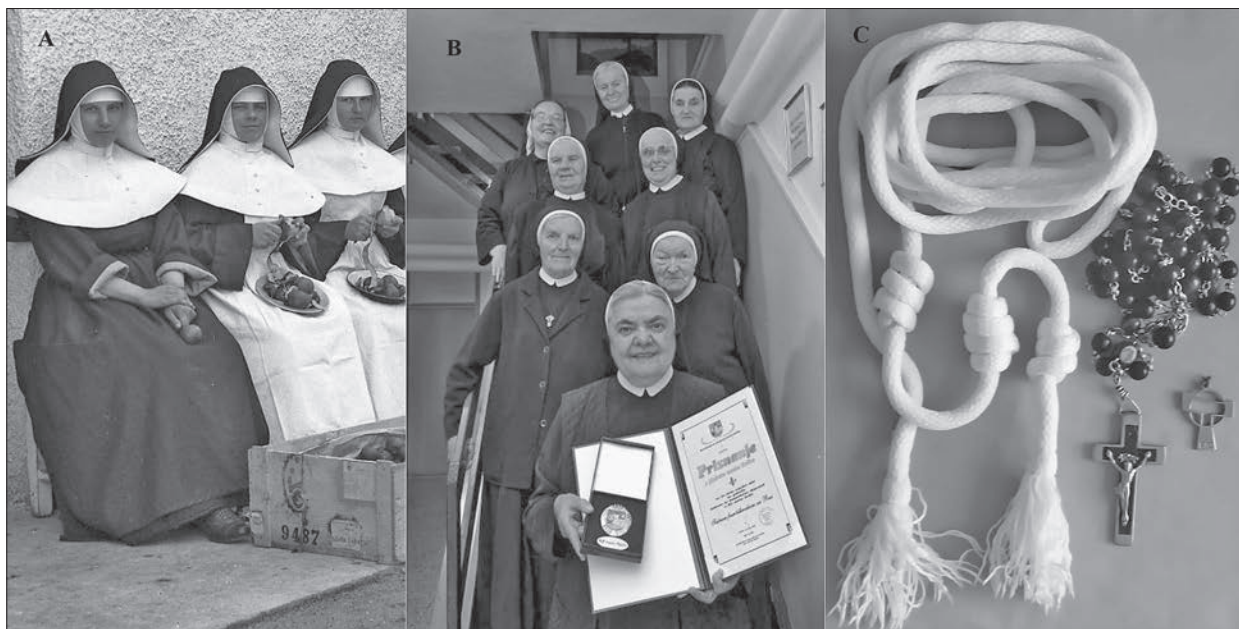
FRANČIŠKANKE BREZMADEŽNEGA SPOČETJA (*SORES FRANCISCANAE IMMACULATAE CONCEPTIONIS*)

Do leta 1954 so bile te sestre znane pod imenom slovenjebistriške šolske sestre oziroma Šolske sestre III. reda sv. Frančiška Asiškega, danes pa delujejo pod imenom sestre Frančiškanke Brezmadežnega spočetja. Red je leta 1843 v Gradcu ustanovila Franziska Antonia Lampel (1807–1851). Njegov prvotni namen je bil vzgajati in izobraževati dekleta iz revnih meščanskih slojev, kasneje tudi na podeželju.⁶¹

Na Slovensko, v Slovensko Bistrico, so prve sestre prišle leta 1869. Njihova predzgodovina je skupna z mariborskimi šolskimi sestrami. Oboje izvirajo iz iste matrne hiše, kasneje pa sta se razvila dva reda šolskih sester. Medtem ko so mariborske šolske sestre pretrgale vezi z materno hišo in ustanovile lastno kongregacijo, so slovenjebistriške sestre ostale povezane z materno hišo v Gradcu (Eggenbergu) do leta 1928, ko je bila ustanovljena Jugoslovanska provinca. Leta 1930 so v Slovenski Bistrici zgradile večji samostan s sirotišnico, ki je kmalu postal središčna ustanova Jugoslovanske province. Slovenjebistriške šolske sestre so bile znane kot »podeželske« šolske sestre in so nadaljevale tradicijo svojega reda, medtem ko so mariborske veljale za »meščanske«, šole so

namreč ustanovljale in vodile v mestih ter razvile nov koncept dela in razvoja svoje dejavnosti. Prve so poučevale v revnejših krajih in manjših šolah ter niso ustanovljale internatov, druge pa so imele več internatov in so poučevale v večjih krajih.⁶²

Na delo v zdravstvenem varstvu je slovenjebistriške sestre pripeljalo naključje. Vodstvo sanatorija Golnik je kmalu po ustanovitvi sanatorija za sodelovanje in delo v tej ustanovi želelo pritegniti mariborske šolske sestre, ki so bile že znane po delu v zdravstvu. Poslalo jim je pismo s prošnjo za pomoč, vendar nanj ni dobilo odgovora. Zato se je upravnik sanatorija osebno podal v Maribor. Ker ni poznal mesta, je povprašal po šolskih sestrah in napotili so ga v Sv. Peter (danes Malečnik pri Mariboru), kjer je bila takrat provincialna hiša slovenjebistriških šolskih sester. Šele med pogovorom, ko so sestre že ponudile pomoč, je upravnik sprevidel pomoto. Kljub temu so se dogovorili za sodelovanje in leta 1922 so slovenjebistriške sestre prevzele skrb za golniški sanatorij in njegove bolnike. Na Golniku jih je do leta 1948 delalo tudi po 84 naenkrat, kar nekaj jih je umrlo zaradi tuberkuloze. Med drugo svetovno vojno, ko je bil sanatorij preoblikovan v splošno bolnišnico, so skrbele za nemške in slovenske bolnike. Ob koncu vojne so jih Nemci celo vabili s seboj v Nemčijo, a so ostale doma in nadaljevale s skrbjo za bolnike. Kljub temu jim nova oblast

A: Slovenjebistriške Šolske sestre pred drugo svetovno vojno v sanatoriju Golnik pri lupljenju hrušk za kompot bolnikov, izsek (hrani: Klinika Golnik). B: Današnje sestre frančiškanke Brezmadežnega spočetja, črnogorske province, Krško, 2020 (hrani: Arhiv Frančiškank Brezmadežnega spočetja, Krško). C: Cingulum in rožni venec (ni od šolskih sester) ter redovni križec sester s kraticami latinskega imena reda (foto in hrani: Bor Zavrl).

61 Rojs in Zorec, *Šolske sestre*, str. 198–231.

62 Šolar in Kadiš, *Kronika Frančiškank*, str. 35–121.

ni bila naklonjena. Skupino redovnic so 24. julija 1945 celo odpeljali v zapor in jo po štirinajstih dneh izpustili, vendar se niso vrnile na delo.⁶³

Kot že omenjeno, so bile redovnice v drugih jugoslovanskih republikah bolj zaželenne. Tako so leta 1946 na specializacijo na Golnik poslali mladega partizanskega zdravnika iz Črne gore, dr. Cvjetka Popovića, ki je bil zadolžen za vzpostavitev in delovanje novonastalega sanatorija za tuberkulozo na Cetinju. Popović je na Golniku spoznal delo redovnic in predstojnico takoj zaprosil, naj v Črno goro pošlje deset sester. To se je tudi zgodilo in tako je nastala nova redovna skupnost, Črnogorska provinca frančiškank Brezmadežnega spočetja, ki obstaja še danes in šteje okrog 130 sester.⁶⁴

Leta 1948 so bile redovnice z Golnika, iz Slovenske Bistrice in drugih skupnosti pregnane, delo v javnih ustanovah so jim prepovedali in jim zaplenili premoženje. Nekaj redovnic je odšlo v tujino, večina pa je »slekla« redovno obleko in se zaposlila v najrazličnejših panogah. Kljub vsemu jih je še kar nekaj ostalo v zdravstvu, predvsem v Ljubljani in Mariboru, vendar so delale v civilni obleki in se niso ločile od drugih medicinskih sester.⁶⁵

Zdravstveno varstvo:⁶⁶

Golnik, sanatorij za tuberkulozne, 1922–1948.

ZAKLJUČEK

Več kot sto let, vse do srede 20. stoletja, so članice različnih katoliških redovnih skupnosti skrbele za strežbo in nego bolnikov na Slovenskem. Kljub temu je pečat, ki so ga redovnice pustile v slovenskem zdravstvenem sistemu, premalo poznan in večkrat po krivici spregledan. V pričujočem članku so predstavljeni le najvidnejši redovi, ki so delovali na področju zdravstvenega varstva. Tudi nekateri drugi redovi so opravljali delo na področju zdravstvenega varstva, socialnega varstva otrok in odraslih ter humanitarnega delovanja, a tu zaradi preobsežnosti niso vključeni. Članek v veliki meri temelji na sekundarnem gradivu, saj je bilo zaradi odnosa do redovništva

po drugi svetovni vojni veliko gradiva uničenega. V prihodnje bi bilo smiselno bolj poglobljeno raziskati odnos povojnih oblasti do redovnic ter vlogo redovnic v zdravstvu v smislu modernizacije in sekularizacije s prihodom medicinskih sester.

Že samo kratek pregled delovanja ženskih karitativnih redov pokaže, da so delovali v številnih postojankah in zdravstvenih ustanovah. Mreža delovanja sester v zdravstvu je bila pri različnih redovih različno gosta, a na splošno lahko rečemo, da so bile v prvi polovici 20. stoletja v slovenskem prostoru močno prisotne. Redovnice so marsikje prevzemale skrb za celotno delovanje določene ustanove, opravljale so od najmanjših in postranskih nalog do vodilnih.

8. marec 1948 je za redovnice v zdravstvenem in socialnem varstvu pomenil veliko prelomnico, saj je prinesel konec njihovega množičnega delovanja v slovenskem zdravstvu. Odločitev povojnih oblasti o odstranitvi redovnic iz zdravstva je pomembno vplivala tako na zdravstvo kot na redovništvo. Redovnice so zamenjale medicinske sestre. Najstrožji odnos do redovnic je bil v Sloveniji, kjer je politika ubrala najradikalnejšo pot, saj je hotela redovnice in Cerkev dosledno izriniti iz javnega življenja. Podobno, vendar v nekoliko blažji obliki, se je zgodilo na Hrvaškem, saj so tam redovnice v zdravstvu še lahko delovale, bodisi v civilnih bodisi redovnih oblekah. V drugih jugoslovanskih republikah pa jim je bilo načeloma dovoljeno delovati v redovnih oblekah, brez zadržkov. Tam so redovnice v zdravstvo sprejeli z odprtimi rokami.⁶⁷

Kljub vsemu so nekatere redovnice tudi po letu 1948 ostale na delu v bolnišnicah, v civilni obleki ter z navidezno pretrganimi stiki z drugimi redovnicami in vodstvi redov. Danes v slovenskem zdravstvu redko vidimo redovnico v redovnem oblačilu. A še vedno so prisotne in opravljajo svoje poslanstvo v zdravstvu. V dobi sprememb in v času, ko redovniško življenje ni več tako pogosta izbira deklet, se še vedno najdejo posameznice, ki se odločajo za to pot – med njimi medicinske sestre, ki svojo službo in odločitev poosebijajo v svoje poslanstvo. Čeprav morda delujejo v drugem redu, se tudi prek njih nadaljujeta in ohranjata tradicija in spomin.⁶⁸

63 Šolar in Kadiš, *Kronika Frančiškank*, str. 9–133.

64 *Pod Zaloško goro*, str. 5–123; korespondenca s sr. Emanuelo Žerdin.

65 Korespondenca s sr. Emanuelo Žerdin; korespondenca s sr. Hermino Nemšak. Leta 1985 je bilo sester še sto, danes jih je v Sloveniji le 17. Živijo v treh skupnostih: v Slovenski Bistrici, Veržetu in Ljubljani. Sestre v Slovenski provinci že dolgo ne delujejo več v zdravstvu. Na Hrvaškem in v Črni gori pa so v zdravstvu še aktivne sestre Črnogorske province. Ena od njih deluje tudi v Sloveniji.

66 Korespondenca s sr. Emanuelo Žerdin; korespondenca s sr. Hermino Nemšak.

67 Korespondenca s sr. Estero Radičević; Vračić et al., *Sestre milosrdnice*, III, str. 25–26, 140, 440.

68 Za pomoč pri nastajanju članka, zbiranju (arhivskega) gradiva, preverjanju podatkov in napisanega ter komentarjih, pa tudi za podarjene predmete in fotografije se najlepše zahvaljujem: sr. Cveti Jost, HKL; sr. Andreji Rihar, MS; sr. Mirjam Ferčak, SSK; sr. Jožefi Ogulin, KR; sr. Polonci Majcenovič, ŠSFKK; sr. Tini Dajčer, ŠSFKK; sr.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv sester sv. Križa

Košir, B. L.: *Vikariat sester sv. Križa v Mali loki pri Ihanu, I–II* (rokopis)

SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

LJU 728, Šola za medicinske sestre Ljubljana

Zbornica zdravstvene in babiške nege Slovenije – Zveze strokovnih društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije
Zapisniki za leto 1934, 1935, 1937.

OBJAVLJENI VIRI

Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, 1938.

Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, 1930.

KORESPONDENCA (hrani avtor)

sr. Mirjam Ferčak, Usmiljene sestre sv. Križa (SSK), 2023.

sr. Cveta Jost, Hčere krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavelskega (HKL), 2023.

sr. Polonca Majcenovič, šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja (ŠSFKK), 2023.

sr. Hermina Nemšak, sestre Frančiškanke Brezmadežnega spočetja (FBS), 2023.

sr. Jožefa Ogulin, sestre križniškega reda (KR), 2023.

sr. Estera Radičević, 2024.

sr. Andreja Rihar, Marijine sestre čudodelne svetinje (MS), 2023.

sr. Emanuela Žerdin, sestre Frančiškanke Brezmadežnega spočetja (FBS), 2023.

LITERATURA

Berkopec, Marjeta in Keršič, Irena: Zamolčana zgodovina slovenske zdravstvene nege. *Utrip* 29, 2021, št. 1, str. 22–7.

Bezjak, Sonja: *Kristusove neveste: žensko redovništvo na Slovenskem v 20. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2011.

Derganc, Franci: *Okrvavljena roža: spomini partizanskega zdravnika*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1978.

Draganović, Krunoslav: *Opči šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*. Sarajevo: Akademija »Regina Apostolorum«, 1939.

Emanueli Žerdin, FBS, in sr. Hermini Nemšak, FBS. Za pomoč in pregled napisanega pa gre zahvala g. Janu Dominiku Bogataju, Red manjših bratov, in Katji Špende, dipl. med. sestri.

Griesser Pečar, Tamara: *Cerkev na zatožni klopi: sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina, 2005.

Grosman, Božena: *Partizanska zdravnica*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1985.

Janežič, Špela: Čez noč so morale oditi iz Topolšice. *List: revija za kulturna in druga vprašanja občine Šoštanj in širše* 12, 2006, št. 6/7, str. 52.

Kolar, Bogdan: *Redovniki in redovnice na Slovenskem: oris zgodovine redovništva na Slovenskem v 50 slikah*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve na Teološki fakulteti, Salve, 2018.

Križanke (ur. Luka Vidmar). Ljubljana: Srednja šola za oblikovanje in fotografijo, 2018.

Letopis ljubljanske škofije: za leto 1944. Ljubljana: Škofijski ordinariat, 1944.

Makše, Milena: *Zgodovina družbe Marijinih sester* (diplomsko delo). Ljubljana: Teološka fakulteta, 1982.

Montonati, Angelo: *Marija Terezija Scherer: soustanoviteljica Družbe usmiljenih sester sv. Križa*. Mala Loka: Vikariat Družbe usmiljenih sester sv. Križa, 1995.

Ogulin, Jožefa: *Vitezi Svetega križa: nemški viteški in križniški red na Slovenskem*. Ljubljana, Salve, 2024.

Ojnik, Stanko in Šuštar, Alojz: *Zakonik cerkvenega prava*. Ljubljana, Družina, 1999.

Pacek, Karla: *Pot ljubezni skozi čas: zgodovina Slovenske province družbe hčera krščanske ljubezni-usmiljenk 1919–2019*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2019.

Pacek, Karla: Sestre usmiljenke v zdravstvenih ustanovah. *Arhivi* 41, 2018, št. 1, str. 105–16.

Pod Zaloško goro in križem sv. Andreja. Župniji in župljanom ob 170. obletnici posvetitve župnijske cerkve sv. Andreja v Goričah (1852) (ur. Andreja Rakovec). Goriče: Župnija, 2022.

Poles, Rok: »Vasa Savič, veliko dete iz Topolšice in navdušeni delavec«. Ob stoti obletnici prihoda dr. Saviča v Topolšico, 1922–2022. *Šaleški razgledi* 19, 2022, str. 369–430.

Poles, Rok: Kraljevina Jugoslavija je odlikovala šolske sestre v državnem zdravilišču v Topolšici. *List: revija za kulturna in druga vprašanja občine Šoštanj in širše* 27, 2023, št. 3, str. 8–9.

Radičević, Marija Estera: Filijale na področju današnje Slovenije. *U znaku križa* 57, 2016, št. 2, str. 61–70.

Rojcs, Leonita in Zorec, Avgustina: *Šolske sestre sv. Frančiška, mariborska provinca*. Ljubljana: Mariborska provinca šolskih sester, 1987.

Šolar, Amabilis in Kadiš, Marija: *Kronika Frančiškank Brezmadežne*. Slovenska Bistrica: Provincialno vodstvo FBS, 1994.

Štampar, Janko in Ogulin, Jožefa: *Križniki v Sloveniji*. Ljubljana: Agencija Baribal, 2010.

Šuštar, Branko: Od strežniških tečajev do strežniške in bolničarske šole 1908–1945. *Šola za sestre: zdravstveno šolstvo na Slovenskem 1753–1992; razstavni katalog*

(ur. Branko Šuštar). Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1992.

U kontekstu jednog stoljeća (ur. Marija Gazzari in Aleksandra Vitez). Zagreb: Škola za medicinske sestre Mlinarska, 2021.

Vračić, Berislava in Kovačić, Alfonza in Bunčuga, Blaga: *Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskog s kućom maticom u Zagrebu 1845–1999: III. Družbine provincije u Europi 1932–1999*. Zagreb: Družba sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Zagrebu.

Vračić, Berislava in Kovačić, Alfonza: *Sestre milosrdnice sv. Vinka Paulskog s kućom maticom u Zagrebu 1845–1995*. Zagreb: Družba sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog u Zagrebu, 1998.

Vuga, Silva: Razkrivamo zgodovino slovenske zdravstvene nege. *Utrip* 27, 2021, št. 2, str. 43–44.

Zaveršnik, Herbert: *Iz mojega sveta: spomini*. Celje: samozaložba, 1996.

Zavrl, Bor: *Partizansko zdravstvo in zdravstvena nega na področju Kočevskega Roga* (diplomsko delo). Ljubljana: Zdravstvena fakulteta, 2017.

Zavrl, Bor: *Slovenske medicinske sestre v osrednji Sloveniji v obdobju 1919–1945* (magistrsko delo). Ljubljana: Zdravstvena fakulteta, 2021.

Zupanič Slavec, Zvonka: *Zgodovina zdravstva in medicine na Slovenskem: medicina skozi čas, javno zdravstvo, farmacija*. Ljubljana: Slovenska matica, 2017.

Živiljenjska pravila in določila sester Križniške hiše svete Marije v Jeruzalemu. Ljutomer: Jugoslovanska provinca Križniškega reda, 1978.

SPLETNE STRANI

Marijine sestre:

<https://marijine-sestre.rkc.si/>

SUMMARY

Women's Catholic Orders, Congregations, and Societies in Slovenian Healthcare in the First Half of the Twentieth Century

Until the mid-nineteenth century, sisters of Catholic orders of charity held a strong presence in the health system on Slovenian territory. Members of six religious orders (Daughters of Christian Love of St Vincent de Paul, Marian Sisters of the Miraculous Medal, Sisters of the Teutonic Order, Sisters of Mercy of the Holy Cross, School Sisters of St Francis of Christ the King, and Franciscan Sisters of the Immaculate Conception) provided health and other services at hospitals, clinics, and sanatoriums. After they were initially given additional training to perform healthcare work, many later completed their formal education attending schools and courses. Until the Second World War, religious sisters formed the backbone of workforce in curative healthcare on Slovenian territory. However, after the Second World War and the ensuing change in the political regime, they were sacked from the health system and replaced by civilian personnel, even though some, under certain conditions, continued working in healthcare. Whereas such a course of events was especially characteristic of the Slovenian and partially also Croatian environment, in other Yugoslav republics, rather than being persecuted, religious sisters constituted a welcome addition to healthcare services.

Research on the topic at hand is seriously hindered by the fact that much of relevant material was destroyed during and after the Second World War. As a result, the fates of female religious orders and their individual members remain largely unknown and unexplored, and thus unfamiliar to the wider public. By largely drawing from secondary sources and individual personal memoirs, the article provides the foundation for future research, which will primarily focus on the attitude of the postwar authorities towards religious sisters and their role in healthcare in terms of modernization and secularization on the arrival of nurses.